

Pelimies

Olle Sjögren, *Lekmannen i skrattpjeln; En kulturpsykologisk analys av tio manliga filmkomiker*. Filmförlaget: Uppsala 1989. 345 s.

Tukholman yliopistossa työskentelevän elokuva-tutkijan, Olle Sjögrenin mittavasta tutkimushankkeesta on valmistunut sen ensimmäinen puolisko, teos *Lekmannen i skrattpjeln* (Pelimies naurun peilissä). Alaotsakkeen mukaan kyseessä on "kulttuuripsykologinen analyysi kymmenestä mies-elokuvakoomikosta". Hankkeen toinen puolisko (joka tekijä uumoilee valmistuvan teoksen muotoon alkuvuodeksi -91) koskee sitten tietysti vastaavaa määrää naiskoomikoita ja sen työnimenä on *Glädjeflickan*.

Nuo kymmenen (amerikkalaista) on koottu kuvina teoksen kanteen ikään kuin ruutuina filminauhasa: Buster Keaton, Harold Lloyd, W.C. Fields (sylissään Baby LeRoy, joka puristaa Fieldsiä nenästä), Stan Laurel ja Oliver Hardy, Harpo, Groucho ja Chico Marx, Jerry Lewis ja Woody Allen.

Aluksi Sjögren luonnostelee aatehistoriallisen taustan huumorin, komiikan ja naurun ilmenemismuodoille ja mahdollisuuksille muuttuvassa maailmassa. Sjögrenin "teoria" on eklektinen: hän soveltaa tarpeisiinsa useampia aiempia malleja (käyttäytymistieteet, sosiologia, antropologia, Freud, Bergson ja eritoten erilaiset peliteoriat). Perusteeksi tuntuu liittyvän siihen, että huumorilla on nykyään olennaisesti sekä ajattelutoimintoihin että emotioihin ja ennen muuta näiden keskinäiseen sosiaaliseen ja psykologiseen suhteeseen pohjautuva ulottuvuutensa. Eli lyhyesti: koomisen perus- funktioita ihmisen älyn ja tunne-elämän kannalta, mutta myös osana sosiaalista käyttäytymistä on siihen kuuluva yhteen liittävä pyrkimys.

Sosiaalinen aspekti laajemmin sitten johtaakin luonnostaan abstrakteista yleismäärityksistä pois päin, korostaen ajallisia, alueellisia, etnisiä, rodullisia jne. eroavaisuuksia sekä näiden erojen asettamia ehtoja itse koomisen kokemiselle. Tavoitteena on ollut löytää sellainen malli, joka olisi kyllin joustava sisällyttääkseen kunkin yksittäisen koomikon erityispiirteet, mutta samalla kyllin laava kattaakseen erilaiset "naurukulttuurit". Haasteellisen tehtävän ilmeisenä vaarana on tietysti se, ettei sitten lopulta tulla sanoneeksi mitään tarkempaa sen enempää itse noista erityispiirteistä kuin naurukulttuureistakaan. Tutkijan omia akrobaattisia lahjoja ei voi kiistää, kun tarkkailee, miten hän tasapainoilee tällä korkeaan ja tuuliseen paikkaan vetämälläan nuoralla.

Sjögren selittää nykypäivän viestintäteorioiden tapaan naurun juureutuvan "eläimelliseen" voitonkarjaisuun ja sen yhteyteen jännityksestä vapautumisen sekä leikkiin houkuttelevien signaalien kans-

sa. Tämän jälkeen tekijä luonnostelee eräänlaisen kulttuurihistoriallisen peruskartan, jonka varassa valtaosa myöhemmistä koomikoista esimerkiksi elokuvan alueella on sitten suunnistanut. Perustyyppit ja viihteen perinteet sisältävät sellaisia laajempia konstruktioita kuin "Trickster" (fiktiivinen kujeilija-tyyppi tyyliin Väiski Vemmelsääri); "Klovni" (ja siihen kuuluva kaksijakoisuus tyyliin Valkoinen Klovni vs. August); "Narri" (kielellisen vitsin perustyyppi) ja "Parodioija" (amerikkalais-juutalaisen huumorin kameleonittainen perustyyppi). Muut tausta-alueet, Harlekiini, Burleski-show, Vaudeville jne. käydään niin ikään lyhyesti läpi.

Sjögrenin yleisotsikolla, *Lekmannen* (engl. (P)layman; suomeksi ehkä Pelimies) on useampia ulottuvuuksia. Ensinnäkin hän on maanläheinen leikkijä, joka tuon tuosta joutuu konfliktiin totisen sivistyskulttuurin kanssa. Toisekseen pelimies on myös peräänantamaton kamppaillessaan omalla alallaan kohti ammatillista pätevyyttä. Pelimies on myös "pelipoika" (playboy) - tosin ei useinkaan kovin menestyksekkäs sellainen. Itsestään selvästi pelimies on sukupuoleltaan aina mies sekä myös terapeutti, joka koomisen "ihmeperantajan" roolissa kauppa katsojilleen helpotusta yhtä hyvin ruumiin kuin sielunkin vaivoihin. Tutkimuksen tehtävänä on täten tarkastella sitä, miten tämäntyyppinen pelimies-malli ilmenee ja toimii kymmenessä amerikkalaisessa elokuvakoomikossa.

Peli- tai leikkiteoreettinen kehys yhdistettynä kulttuuripsykologiseen huumorianalyysiin tuottaa kymmenen erilaista "kloonina" samasta mallista, tai pikemminkin päinvastoin: tuo abstrakti malli hahmottuu kokonaisuudeksi noiden erilaisten kloonien/

klovnien tarkastelun kautta. Konkreettisempien esimerkkien tarkoitus on toisaalta myös metodologinen: niiden avulla Sjögren pyrkii paneutumaan itse koomisen epä-älylliseen kokemukseen sen eri puolilta.

Tavotteena on sanoa niin paljon ja täsmällisesti kuin mahdollista sen ympäriltä, josta ei voida sanoa mitään. Tässä tarkoituksessa Sjögrenin teos on varsin runsas ja antoisa jos kohta se "mistä ei voida sanoa mitään" jää tietysti entistäkin selvärajaisempana ja yksinäisempänä jäljelle. Ehkä varsinainen ongelma onkin sanomistapojen valinnassa ja sitä kautta itse niissä kysymyksissä, jotka on esitetty. Tietysti Sjögrenin viittaus huumorin tai koomisen syvimmästä olemuksesta on lähinnä itseironinen piikki, mutta toisaalta kymmenen erilaisen/samanlaisen esimerkin tarkastelu osoittaa, miten helposti juuri tässä sanomistavassa tuo /-merkki erilaisen ja samanlaisen välissä ylittyy.

Viiden ja puolensadan tienoille ulottuva lähde-luettelo, joka on Sjögrenin tutkimuksen perustana osoittaa, että koomisen matalampi tai syvempi, miten vain, olemus on kiinnostanut varsin erilaisia ihmisiä ja erilaisia tutkimussuuntia. Myös elokuvassa komedia lajityyppinä on yksi niistä, joiden puitteissa genre-tutkimusta on tuotettu eniten. Sjögrenin kirja on kunnianhimoinen yritys koota yhteen joitakin keskeisiä kysymyksiä myös tuon tutkimustradition kentästä. Sekä elokuvakomiikan tutkimuksena että sen perinteen kommentaattorina *Lekmannen* on tervehdettävä virstanpylväs, jonka juurella levähdettyään jaksaa taas taivaltaa aimo matkan eteenpäin.

Jukka Sihvonen

OTA LÄHIKUVA LIKKUVAAN KUVAAN!

Tilaa Lähikuva. Maksat vain vuosikerran hinnan Postipankin tilille TU 3337 42-4. Lähikuva vuodeksi 1990 maksaa 65 markkaa. Kysy myös vanhoja numeroita. Muista merkitä postisiirtolomakkeeseen nimesi ja minkä vuosikerran haluat.